

החלקים

היתר אכילה ביוהכ"פ בעת המגיפה

בשנת תר"ח בהיות מחלת החלי-רע הגדולה בעירנו, הרים רבי ישראל כשופר קולו לחזק הלבבות, להושיע איש את רעהו בכח בכסף ובעצה, ולא לירא מהמחלה רח"ל פן תדבק ח"ו בהעוזר להחולה. גם התיר אז לחלל שבתות, וגם במאכלים הקיל מאד.

בערב יום הכיפורים, בשנת תר"ט, הדביק מודעות בכל בתי הכנסיות שלא להתענות ביום הקדוש והנורא הזה, לקצר בפיוטים וללכת לטייל בחוצות העיר לרוח היום. ולמחרתו אחר תפילת שחרית לקח בידו מעשה אופה, ועלה על הבמת ויברך בורא מיני מזונות ואכל לעיני כל הקהל, למען יראה העם וכן יעשה. רבי ישראל החזיק בדעת המאן דאמר במקום סכנת נפשות כוחא דהתירא עדיף, ויקר היה בעיניו חיי נפש אחת מכל הון.

עיר וילנא

☆

רבי נפתלי אמסטרדם ז"ל מסר לנו כי השקפתו של הגרי"ס היתה גדולה ועמוקה בלא שיעור לערכנו. כי הפעם שהתיר את ההיתר ביוהכ"פ ההוא, שענינו מפורסם, היה אחד מן הטעמים למען השקפה עמוקה וכללית עד מאד מאד אשר רק הוא ברוב גאונותו וחכמתו ידע פשר דבר! מלבד ההיתר אשר התיר עפ"י דין תורה בחכמתו הגדולה.

רבי גרשון מיאדניק, יד יחזקאל

☆

בהמליץ גליון 205 מעיר אזני הרבנים והמ"מ, לאסור ריבוי הנרות ביוהכ"פ זה, מפחד החלירע רח"ל, ובמרוצת דבריו מספר בשם זקני ווילנא כי לפני עשרים שנה בעת ששררה שמה המחלה הנוראה, עלה הרב הגאון רבי ישראל סאלאנטער ז"ל ביוהכ"פ לפני תפילת מוסף על הבמה ויקדש על כוס יין, וכן ציוה לכל העם לעשות כמעשהו, והביא ראיה מזה אשר פיקוח נפש דוחה איסור דאורייתא ואצ"ל מנהג ישראל. לא אתווכח עם הסופר, אשר היה לו להביא היטיב מדברי חז"ל והפוסקים שדוחים גם איסור שבת וסקילה מפני פיקוח נפש, כי לא זאת

מזו. ע"ע באור ישראל איגרת כב ובספר הזכרון קדוש ישראל עמ' צט.

מטרת. אולם במה שנוגע להסיפור, אף כי יש בו קורטוב של אמת, אך בענין הקידוש תלה בוקי סריקי, בהאשל הגדול הזה, כי מלבד שנאמר בפירוש בהמג"א או"ח (סי' תריח סק"י) שאין צריך לקדש ביוהכ"פ ויש לחוש לברכה לבטלה. עוד יכהן פאר בעירנו הרב הגאון רבי אריה ליב נ"י בן להגאון רי"ס זצ"ל וזוכר הוא היטיב ההיתר דר"א הגאון זצ"ל ומפיו שמעתי שהיתה זאת לא לפני עשרים שנה אך בשנת תר"ח, עת המגיפה רח"ל פרשה מוטות כנפיה כמעט בכל מרחבי ארצנו מפלכי צפונית מזרחית מהגלילות אשר על גדות הנהר וואלגא עד העיר ווארשא, ורבים חללים הפילה בכלל, ועצומים היו כל הרוגיה בעיר ווילנא בפרט, והתיר כבוד אביו הגאון זצ"ל ביוהכ"פ לאכול פחות פחות מכשיעור כד"ת. ולהביא ההלכה לידי מעשה, טעם גם הוא פחות מכשיעור תופיני נופת, אולם אין כאן לא יין ולא קידוש.

יוסף דוב אלפערין

כנים הדברים ^{אוצר החכמה} הנאמנים למעלה וביקשתי מכבודו לפרסם הדבר בהמליץ.

ארי' ליב בלא"א מו"ר הגאון מו"ה ישראל סלאנטער זעללה"ה

המליץ

הרב הגאון רבי דוד הכהן ליבוביץ ז"ל, שמע הוא עצמו את דודו זקנו החפץ חיים מספר, כי ביום הכיפורים שחל בשעת המגיפה, מבלי להתחשב בהתנגדותם של כמה מרבני וילנה, עלה רבי ישראל סלנטר בבוקר לאחר תפילת שחרית על בימת בית הכנסת ולעיני כל העדה קידש על היין וקינח במזונות, כדי להשפיע בכך על הקהל שהחלשים שבו לא יצומו, יען כי לפי דעת כל הרופאים שנמלך בהם רבי ישראל לפני כן, הרי הצום באותן הנסיבות משמעותו היתה סכנת נפשות.

רבי ישראל, שהיה תמיד מחמיר על עצמו ונזהר בכל הדינים והדקדוקים ולא אבה מעולם לפסוק שאלות לאחרים, קיבל במקרה זה את האחריות על עצמו ולא שעה למחמירים [כפסק הרמב"ם (פרק ב' מהלכות שבת): מפקחין פיקוח נפש בשבת ואין צריך ליטול רשות מבית דין. ומבואר בירושלמי: הזריז הרי זה משובח והשואל הרי זה שופך דמים,

יעוי"ש]. כי הצדק היה עם רבי ישראל הוכיחה העובדה, שהמגיפה נצטמצמה מיד לאחר יום הכיפורים וכעבור זמן קצר פסקה לגמרי.

החפץ חיים - חייו ופעלו

בסביבות וילנא התפשטה ל"ע מגיפה של חולירע, היה מצב של פיקוח נפש ממש והמון רב מתו ל"ע מחולי זה, באותה שעה פסק הגרי"ס שיש לאכול ביום הכיפורים יותר מכשיעור, משום פיקוח נפש, מאחר והרופאים הורו שמי שאינו רעב הרי הוא יותר מחוסן מהידבקות במחלה, והגרי"ס עוד הגדיל לעשות ועלה על הבימה ביום הכיפורים ועשה קידוש ואכל. וכל חכמי וילנא חלקו עליו. ושמעתי מהרב אברמסקי זצ"ל שהגר"ח מבריסק זצ"ל ביאר לו את טעמי המחלוקת שבין הגרי"ס לחכמי וילנא, והכריע הגר"ח כדעת הגרי"ס^{מח}. בעקבות משה

כבוד ידידי יקירי וחביבי הרב הגאון הנעלה כקש"ת מוה"ר משה ישר שליט"א.

ע"ד שאלתו אם מותר לאכול ביום הכיפורים במקום שיש חשש מגיפה רח"ל במקומות אחרים וחוששין ח"ו שלא יתדבקו בזאת המחלה בעיר הזאת והוא חשש פיקוח נפשות, ועל זה הביא אשר שמע כי הגאון הגדול רבי ישראל סלנטר זצ"ל התיר זאת בוילנא וגאוני וילנא לא הסכימו לזה. והגאון רבי ברוך דוב זצ"ל אמר כי כבוד רבו הגאון הגדול ר"ח זצ"ל מבריסק היה דעתו נוטה לאסור. נתיבות הקודש

הדבר היה בשנת תר"ט, בשנה אשר ארס החלי-רע שלט בוילנא ברגש ובשאון ובכל תקפו וגבורתו, ויגזור על ימין ועל שמאל וירבה חללים בהמון, ומועד תקופתו היו חדשי אלול ותשרי; והרופאים כולם אשר בעיר, יהודים כאינם יהודים, החליטו פה אחד ויגזרו אומר "שלא להתענות ביום הכיפורים של אותה השנה".

מה. בביאור פלוגתתם. עיי' מש"כ בס' משנת פיקוח נפש עמ' רכו.

וכמובן, לא כל כך בנקל היה לכל העם לקבל גזירה זו עליהם, וימים אחדים לפני יוהכ"פ היה ענין זה לשיחם ולהגיונם של בני העיר, ובכל מקום מקיבוץ אנשים אחדים היה דבר זה ענין לענות בו, ויחקרו ויבקרו ויתפלספו בענין זה כנהוג, וצר מאוד היה להחליט דבר ולעשות בפועל מעשה נורא כמו לאכול ולשתות ביוהכ"פ, ונדמה להם הדבר לאסון מר וקשה, ואין קץ לצער.

ואז עלה הבמתה בביהכ"ס הגדול דווילנא ביוהכ"פ לאחר תפילת שחרית הגאון הנודע רבי ישראל סלאנטער, ואתו עמו שני מורי הוראה נודעים בוילנא, ויקרא ברגש: "בשם ה' ומרשות תורתנו הקדושה אשר ענדה עטרה לכל מצותיה במצוה אחת יסודית, ראשית וכללית 'וחי בהם ולא שימות בהם' אנו מתירין שלא להתענות היום".

ולמען תקובל הוראתו "הלכה למעשה", לקח כוס יין וקידש עליו וישת ממנו הוא ומורי הוראה העומדים עליו לעיני כל הקהל, וגם טעמו מיני מתיקה מעשה אופה.

מקור ברוך

מספרים שקודם יו"כ פירסם רבי ישראל סלאנטער מודעות בחוצות ווילנא שמתירים השתא לטעום ביו"כ, וביוכ"פ גופא אחר שחרית עלה על הבימה והכריז שכל הקהל ילכו לביתם לטעום, אבל הקהל פחדו לנפשם ולא זזו אז ציוה לשמש והביאו לו ובירך בקול רם בורא מיני מזונות וטעם.

אורחות חיים

התלמידים ששמעו הרעיונות הנשגבים והנאדרים בקודש והמוסרים הנפלאים היוצאים מפי הרב הדומה למלאך ה' צבאות נר ישראל מסלאנט זצ"ל בכל ימות השנה וביותר בחודש אלול ועשי"ת, בראותם כי הרב עולה על הבימה בביהכ"נ הגדול בירושלים דליטא ביוה"כ לפני תפילת המוסף, הכינו את לבכם לשמוע התעוררות קדושה לחרדת יום הדין בעצם היום הקדוש, ומה נבהלו בהשמע מפי קדוש מפורש יוצא "סברי מרנן ורבנן ורבותי, ברוך אתה... בורא פרי הגפן".

הן המעשה נורא, כי הגה"ח הזה היה מיראי הוראה ברוב גאונותו וחסידותו ולא קיבל ע"ע מימיו עול ההוראה. וכתב פעם "לקבל הרבנות

מבריסק מר לי ממות", בכל זאת כבוא דבר של פיקו"נ לפניו בשלוט החלירע רח"ל בוילנא והסביבה, אז הרגיש בנפשו אם קטן הוא בעיני עצמו ראש שבטי ישראל הוא ועיני כל נשואות עליו, ושבק בזו הרגע לענוותנותו ויגבה ליבו בדרכי ה' כי בפקו"נ הנשאל ה"ז מגונה והשואל שופך דמים והזריז הר"ז משובח, ויעש מעשה להורות לרבים בדבר שאיסור כרת בו מצד אחד אבל מצד ב' פיקו"נ!

המעשה הנשגב והנאדר בקודש הזה בלי אומר ובלי דברים עשה כ"כ רושם נפלא בתפוצות ישראל ללמד עד כמה נשגבה קדושת החיים באופן שאין למעלה ממנו.
רבי אליהו מאיר פייבלזון, יגדיל תורה, סלוצק

ידוע שהגאון רבי ישראל סלנטר ז"ל ציוה בשעה שהיה מחלת הכולירע המתפשטת, לאכול ביו"כ כל בני העיר, משום שלרעבים יותר עלול להתדבק בהם, אף שהיו בריאים, כדי שלא יחלו.

אוצר החכמה

אגרות משה או"ח

רבי יששכר רובין זצ"ל מעיד ששמע משני אנשים שדיברו עם מרן הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל בזמנים אחרים, ואמר להם שאינו מאמין בסיפור זה שרבי ישראל קידש ואכל. ולשאלתם הרי כל כלל ישראל יודע מסיפור זה, תוכן תשובתו היה: הרי אני חי עכשיו ויכול אני להכחיש כל מה שמספרים עלי, ואעפ"כ מספרים עלי מעשים שלא היו ולא נבראו, ובאים תמיד אלי להקשות על פסקים שלי שאף פעם לא פסקתי, הגרי"ס שנפטר לפני יותר ממאה שנה, ואינו יכול להכחיש את כל מה שמספרים עליו, וע"כ מעשה כזה איני מחויב להאמין.

משאת לבנימין

אודות מה שמפורסם שבזמן מגיפת חולירע שנתפשטה בוילנא, עמד הגאון רבי ישראל ז"ל על בימת בית הכנסת ואכל בפני הציבור כדי שיעשו כמוהו, אמר הגרש"ז אויערבך: גם אני, אע"פ שמעודי איני מייחס נאמנות כ"כ לסיפורי מעשיות. בפרט בנוגע להלכה. סברתי ששמועה זו

אמיתית, עד שאמר לי הגר"א לאפיאן ז"ל בעל "לב אליהו", שידוע לו בבירור שהגאון רבי ישראל ז"ל לא אכל באותו יום הכיפורים כלל^{מט}.

הליכות שלמה

אחרי הצום היתה כל העיר כמרקחה וכמה מן הרבנים הזקנים רגזו על רבי ישראל כי עבר על איסור חמור בפרהסיא. משנודע הדבר לרבי ישראל ביקש להודיע כי בבית הכנסת הגדול ישא דרוש בדברי הלכה. התאספו כל "הלומדים" לשמוע באיזה צורה יצדיק רבי ישראל את פסק דינו, אולם הוא לא הזכיר את המאורע אף בדיבור אחד, אלא נשא פלפול מעמיק, שעלה בחריפותו ובדיונו הממצה על כל קודמיו. בזה נאלמו דום כל מתנגדיו.

בשם תלמידיו שמעתי: פלפול נפלא זה היה מעין גילוי ישותו באופן יוצא מגדר הרגיל, צורך השעה היה, שיגלה את כשרונותיו הגאוניים.

כל אימת שהוזכר המאורע הנזכר לאחר מכן, היה שמח עד אין קץ, שזכה לעשות למען מצוה גדולה זו של קיום נפשות רבות. ידוע ידע רבי ישראל כי לא היה עוד אדם במקום ההוא, שיקבל על עצמו לעשות מעשה כבד משקל זה, ועוד יודע היה רבי ישראל כי בעניין חמור כל כך לא ישמע הציבור בקול אחר מלבדו.

שרידי אש

שמעתי מהגה"צ רבי יצחק ויינשטיין זצ"ל ששמע מאביו שבצעירותו היה בעת ההיא בוילנא.

מט. בס' במחיצתם של גדולי הדור, מביא את עדותו של רבי שמעון שטרשון מוילנא שהיה באותו מעמד בבית הכנסת, שהמעשה היה כך: בערב יום הכיפורים ציוה רבי ישראל בהסכמת המוצי"ם ואף הדביק מודעות בכל בתי הכנסת שמחמת המחלה השולטת לא יאמרו פיוטים ויקצרו בתפילות עד כמה שאפשר ולהמצא באויר החפשי, ובבתי הכנסת הקטנים של כל בית כנסת יכינו פרוסות 'לעקיף' פחות משיעור וישתמשו בה כשיהיה צורך בכך. ביום כיפור לאחר תפילת שחרית עלה רבי ישראל על הבימה והודיע לקהל שכל אחד שחש עצמו חלש אינו צריך לשאול ברופאו, והוא רשאי ליכנס ל'שטיבל' ולטעום משהו, אבל הוא צריך לאכול בהפסקות כדי שלא לבוא לידי איסור דאורייתא. אבל באמת לא טעם רבי ישראל כלום.

גדולי ווילנא היו מרננים על רבי ישראל על הקידוש הפומבי שלו ביום כיפור. וכשהגיעו לרבי ישראל הרינונים האלו, חשש להנמכת דמותו המוסרית, ויזיק להפצת המוסר שלו, אז החליט, צריך להראות לוויילנא מהו גדלות התורה.

יש מקצוע בתורה שלא רבים יחכמו ללמוד להבין ולחדש חידושים. זהו מקצוע של נגעים ואהלות. אף בימי חז"ל מצינו שרק יחידים התמחו במקצוע זה בסנהדרין (סו ע"ב) איתא אמר רבי אלעזר בן עזריה לרבי עקיבא: עקיבא, מה לך אצל אגדה כלך מדברותיך ולך אצל נגעים ואהלות, פי' רש"י פנה להלכות נגעים ואהלות שהן חמורים ובהם אתה מחודד ולא בהגדה. ובבא מציעא (פו ע"א) אמר רבה בר נחמני אני יחיד בנגעים אני יחיד באהלות. רבי ישראל פירסם מודעות שבשבת יגיד שיעור בנגעים ואהלות.

כמובן, כל למדני ווילנא וגדוליה חשו ובאו לשמוע את השיעור הנדיר הזה.

רבי ישראל דרש כמה שעות בסוגיא זו בחריפות ובקיאות כאילו היה שיעור בשליחות, למשל. כל השומעים נדהמו ונשתוממו מגדלות התורה של רבי ישראל. ומאז פסקו הרינונים, ואמרו כל המהרהר אחר רבי ישראל כאילו מהרהר אחרי השכינה.

רבי אריה לייב פרידמן, אוצרות ירושלים

סיפר לי הגאון ר' דוד ליבוביץ שליט"א ששמע הוא סיפור זה מבעל החפץ חיים ז"ל, שבשעה שהתיר הגר"י סלנטר וטעם בעצמו ביוהכ"פ בוויילנא, הזמינוהו לב"ד דק"ק ווילנא ודנו שם איזה עונש יענישוהו על שהורה בפרהסיא הוראה כזו ולא נמלך בבי"ד. והקשה להם קושיא עצומה על סדר הגט מה שנוהגין כעת בכל מקום לסדר אחריו גיטין בכל ישראל, ואמר להם שכל זמן שלא יתוצו קושייתו אינם יכולים לענשו.

והנה כמובן לכאור' היתה תשובתו שהוא גדול מהם ואין הוא מחוייב להמלך אתם [והוא בודאי שהיה לו תירוץ על קושייתו דאל"כ בודאי

שהיה מתקן ולא היה שותק מקלקול כזה] אבל סוף סוף מדוע באמת לא נמלך אתם. ונ"ל משום דאמרנין בירושלמי (יומא פ"ח ה"ה) הנשאל הר"ז מגונה, ולא רצה לבזותם, ואין שייך כאן אתריה דרב הוה. ¹

אמת ליעקב או"ח

חיוב הצלת נפשות

בענין החיוב לממון את ההוצאות להצלת חייו של חולה מסוכן, מפשטות הגמ' בסנהדרין (עג ע"א) רואים דחייב לעשות הכל להצלתו ואם לאו הוא עובר בלאו של "לא תעמוד על דם רעך" (ויקרא יט, טז), שלא זו הרבה יותר חמור ושפיר חייב לבזבז כל ממונו. אך לצערנו נתקלים בזה תמיד ולא עושים כך. ושמעתי שהגאון רבי ישראל מסאלאנט זצ"ל הסתפק הרבה בענין זה. מנחת שלמה

– עובדות והנהגות –

הגרי"ס נמנע מלהשתמש בהיתרים

שמעתי מיד"נ הרה"ג מוה"ר נחום שפירא מדאקשוויץ שליט"א שראה לגאון דורינו הצדיק האמיתי הג"ר ישראל סלאנטער שליט"א דאירע לו שנפסקה ציציתו וישב בבהמ"ד בלא טלית, באמרו כי מוחל על כבודו. ועיין מנחות (לד ע"ב; לח ע"א) במעשה דמר בריה דרבינא, ודוק².

האדר"ת, בית חיינו

נגד המלעיזין על החומרות שבשו"ע

בשם הגאון החסיד רבי ישראל סלאנטר שמעתי שאמר שרק קולא אחת לבד הנמצא בשו"ע יו"ד (סו"ס קמח) היא מכריעה כל החומרות שהובא בשו"ע אחרי הש"ס. במה שמתיר שם לשאת ולתת עמהם ביום חגם בזמן

ג. עי' באר היטב או"ח סי"ג סק"ח: בשירי כנה"ג העלה דהכל תלוי ברצון האיש הלובש אם הוא מתבייש יוכל ללובשו בלא ברכה ואם אינו מתבייש אין כאן משום כבוד הבריות.